Arkeologisk förundersökning

Fornlämning 42
Ånneröd 1:5

Skee socken
Strömstads kommun

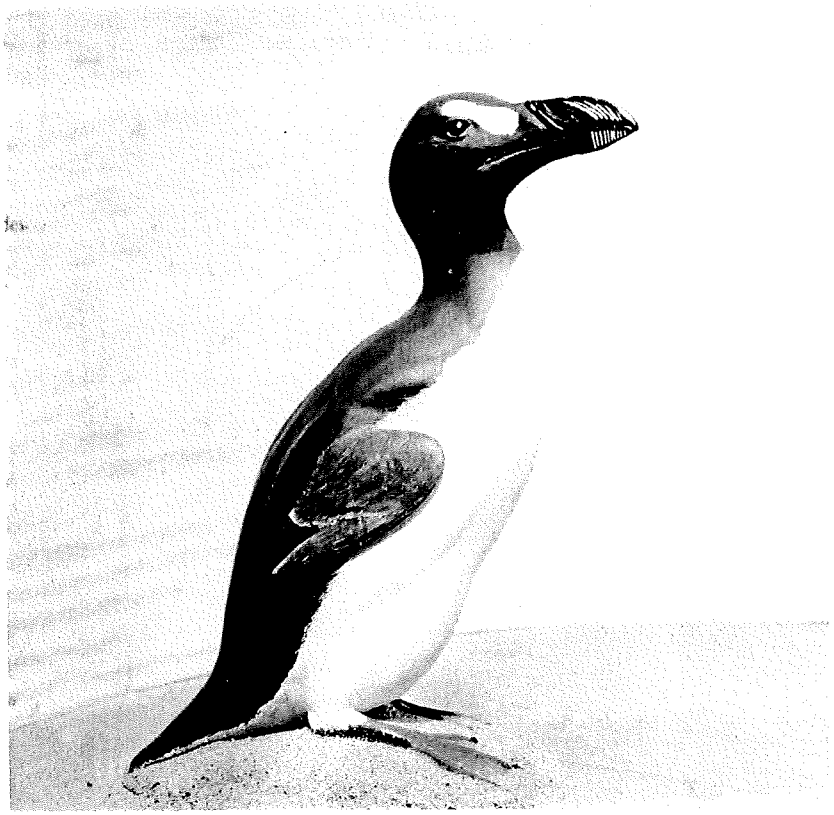

Rapport 1998:11
Åsa Algotsson

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning 42
Ånneröd 1:5

Skee socken
Strömstads kommun

Ur allmänt kartmaterial
från lantmäteriet
medgivande 90.80.12
Utdrag ur ek.karta 9096
Dnr 526/97K.

Bohusläns museum 1998:11
Åsa Algotsson

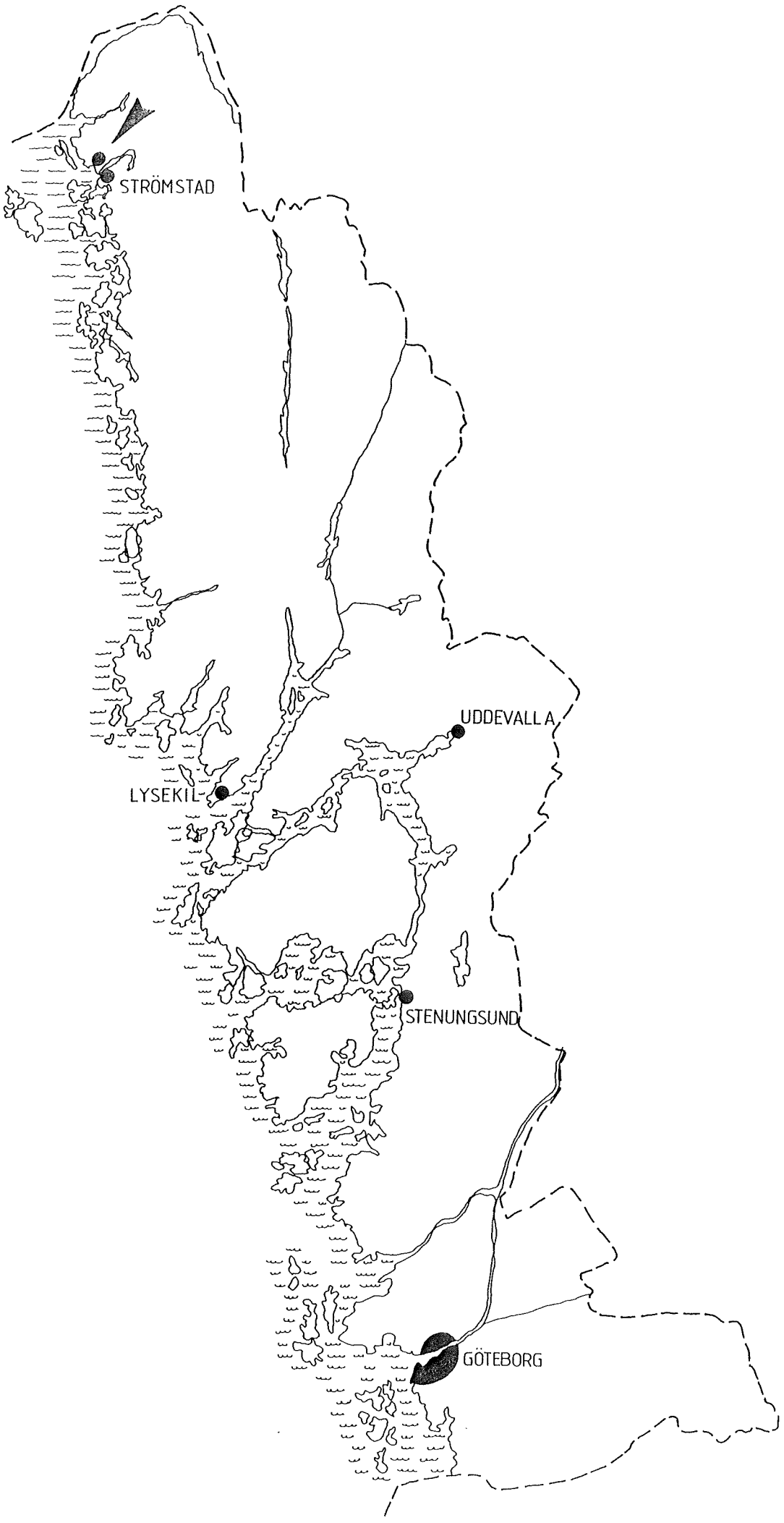
STRÖMSTAD
UDDEVALLA
LYSEKIL
STENUNGSUND
GÖTEBORG

Innehåll

En kort sammanfattning

Nya undersökningar på Ånneröd

Vår målsättning

Strandboplatsen i landskapet

Ånneröd, en välbesökt fornlämning

Med maskin och såll

Resultat av förundersökningen

Resterna efter den gamla stranden

Litteratur

Tekniska och administrativa uppgifter

En kort sammanfattning

Inför nybyggnation av bostadshus inom den perifera delen av fornlämning 42, kökken-möddingen på Ånneröd, gjordes en förundersökning. Åkern som skulle bebyggas var kraftigt påverkad av plöjning, dräneringsdiken och senare tiders aktiviteter, bl. a. eldning. Fyra schakt drogs med maskin och delar av det uppskopade materialet sållades. Varken här eller i schakten framkom ett särskilt stort fyndmaterial. I schakt II, i södra delen av området, fanns ett sotigt lager inblandat i sanden. Här fanns även en grop med sotsträngar och ytligt enstaka eldpåverkade stenar. Gropen kan vara förhistorisk. I schakt IV, närmast åkerkant och berg i väst, fanns under matjord ett lager med mörk jord och sand. I övergången mellan dessa lager fanns en fint arbetad rund spånskrapa och ett skifferbryne. Därunder var en gruslins med svallad flinta. Detta parti kan tolkas som rester efter en gammal strandzon. Materialet i övrigt är inte så tydligt att det går att datera typologiskt. Med anledning av boplatsens tidigare undersökta ytor och material kan man ändå förmoda att det nu förundersökta området ingått i boplatsområdets perifera södra del, stranden. Material förekommer även söder om denna yta och sannolikt också österut.

Nya undersökningar på Ånneröd

Bohusläns Museum utförde den 13 mars 1998 en förundersökning av fornlämning 42 på fastigheten Ånneröd 1:5, i Skee sn, Strömstad kommun. Anledningen var att det skulle uppföras ett nytt bostadshus i området.

Fornlämningen utgörs av en boplats med kökkenmödding från mellersta och senare delen av neolitikum. Undersökningen berörde den del av fornlämningen som ligger strax söder om det egentliga boplatsområdet men inom fornlämningsområdet.

På grund av snäva kostnadsramar gjordes förundersökningen med hård prioritering.

Vad vi hade för målsättning

Syftet med förundersökningen var främst att ta reda på i vilken utsträckning boplatsen sträcker sig söderut, mot den dåtida havsviken. Fornlämningens centrala område ligger ett 50-tal meter norr om den nu undersökta platsen. Det var därför också av intresse att se om något av det skalgrus som finns på boplatsen, även kunde finnas i lägre delar av området.

Strandboplatsen i landskapet

På en ca 200 m lång och smal sandplatå, inklämd mellan bergshöjder i öst och väst och med utsikt över två smala dalgångar i norr och syd, ligger boplatsen (se figur 1). Idag är det ca 20-25 m ner till havsytan, men under mellersta och senare delen av neolitikum låg stranden alldeles i kanten av sandplatån på ca 18-20 m ö h. I dag är vikarna uppodlade och boplatsen bebyggd till allra största delen. Bergen är skogstäckta.

Ånneröd, en välbesökt fornlämning

Den mellanneolitiska Ånnerödboplatsen är känd sedan början av 1900-talet i samband med de första inventeringarna av västsvenska fornlämningar som gjordes av Gustaf Hallström och Otto Frödin. Det var den första kökkenmödding som påträffats i Sverige och 1905 gjordes en mindre undersökning av platsen. Därefter har flera besiktningar gjorts. Mellan åren 1977-1992 har platsen varit föremål för flera mindre undersökningar av både Bohusläns museum och Riksantikvarieämbetet, UV Väst. Dessa har främst berört boplatsområdets högst belägna partier och för att avgränsa dess centrala delar. Dess totala utbredning omfattar ett ca 300 x 150 m stort område. Det ligger på ett sadelläge mellan det som under neolitisk tid var två havsvikar.

Området som helhet har dock ingått i boplatsens olika aktivitetsfält. Inte minst syns det genom de enstaka fynd som påträffades i samband med besiktning inför den förundersökning som den här rapporten behandlar. Spridda flintavslag förekom långt nedanför höjdplatån, i det som idag är betesmark.

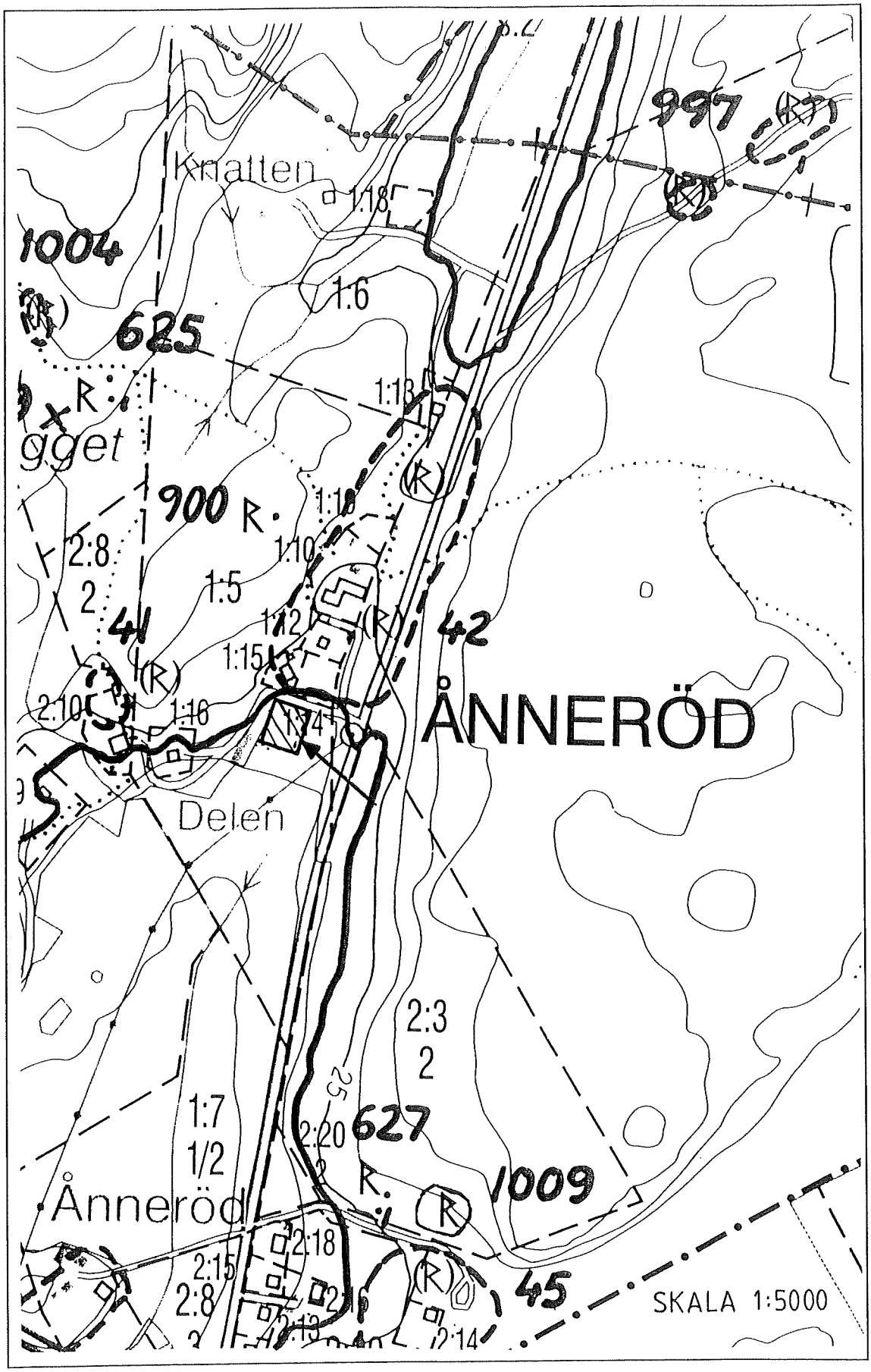

Fig. 1. Utrag från ek. karta nr 9096. Ånneröd med boplatsen, nr 42. Nivån 20 m ö h är markerad och åskådliggör det mellanneolitiska strandläget.

Av det material som finns framtaget från Ånneröd är framför allt det organiska materialet det mest anmärkningsvärda. Ånnerödboplatsen är en av de tre kända mellanneolitiska kökkenmöddingarna i västsverige. I den minst 15 kvm stora skalhögen fanns ett stort avfallsmaterial, bland annat delar av metkrokar av ben. Bland benmaterialet fanns också får och svin, skogs och havsdäggdjur, trast, kråka och sjöfåglar. Märkas bör att den utdöda garfågeln finns representerad här (se figur 2). Dessutom fanns ett stort benmaterial från fisk. I kökkenmöddingen fanns också skörbrända stenar, rödbränd sand och kol vilket kan ha slängts på avfallshögen vid städning av boplatsytan t ex.

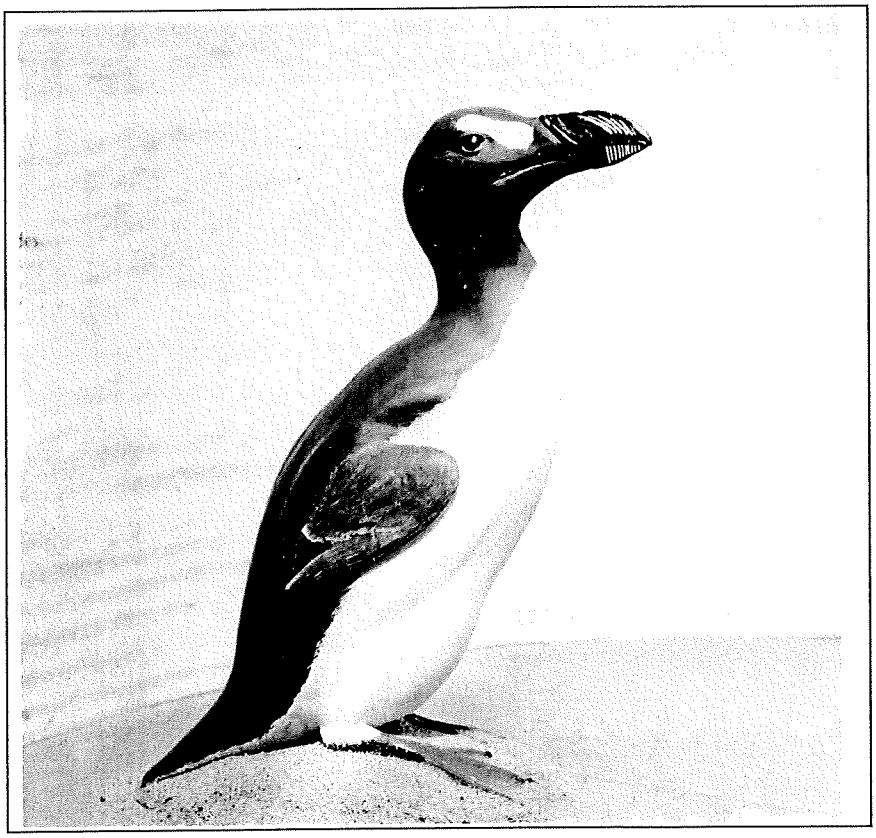

Fig. 2. *Den utdöda Garfågeln. Foto Bohusläns museum.*

För övrigt innehöll det stora boplatsmaterialet bland annat pilspetsar, kärnor, slip-, och knackstenar och ett fåtal skrapor, yxor samt snör-och gropornerad keramik. Hjortben har använts till redskap.

Ånneröd var en säsongsboplats där havsfångst varit den dominerande näringen. Redskapen tyder på fiske och jakt med pilar (båge och ljuster). Vid genomgång av det totala fiskbenmaterialet visar stor del av fiskarterna på att man fiskat och jagat på grunt vatten, tex med nät och i fångstlag. Endast få fiskarter som har fiskats på djupvatten finns representerade i materialet. Jakt på säl, val, fågel samt älg och skinndjur bör också ha förekommit (Jonsson 1994 s.19-20). Benen av får och svin kan tyda på att man haft viss husdjurshållning.

Det skall tilläggas att det i materialet även finns mikrospån och en tidig uppgift om ett fragment av förarbete till en bergartsyxa (Alin 1955, Jonsäter 1994). Detta *skulle* kunna tyda på att platsen utnyttjats redan under mesolitikums slutskede.

Med maskin och såll

Förundersökningen gjordes med hjälp av grävmaskin och 1,50 m bred planskopa. Den undersökta ytan var ca 1500 m^2 och bestod av gammal åkermark, idag vall, med enstaka träd. Den låg alldeles nedanför vägslänten till den grusväg som går genom området. I kanten fanns en elledning nedgrävd och i dikeskanten var en avloppsbrunn. Den nordligaste delen av åkern var därför tämligen sank och genomgrävd. Tvärs över åkern gick även en mindre sänka, ett äldre dräneringsdike.

På grund av den snäva tidsramen prioriterades abetet hårt. Med maskin banades jorden av. I schakt I och II lades jorden skopvis i högar. Dessa sållades till ca 10 %. Schakten lades så de berörde olika delar av området men det fanns inte utrymme att utöka schakten nämnvärt.

Fyra schakt drogs över ytan (se figur 3). De var mellan 4 och 25 meter långa. Matjorden var över lag tunn och marken ordentligt genomplöjd. Matjordslagret var c a 0,15-0,20 m tjockt. Närmast vägen var det mellan 0,20-0,30 m tjockt och sumpigt. Under detta låg gul, något grusig sand men endast sparsamt med sten. Igenom sanden gick plogfåror och mindre dräneringar. Det fanns också större, recenta fläckar med kol, slagg, tegel mm. i sanden.

Eftersom den sentida markpåverkan varit stor sållades omkring 10 % av matjorden i Schakt I och II för hand. Det visade sig dock att detta inte gav mer fynd än det som påträffades efter hand som avbaningen skedde. Förhållandevis lite fynd framkom över huvud taget. I schakt II fanns tendens till kulturlager och i schakt IV ett tjockt svart lager. Under detta låg sand med en lins av småsten och flinta. Schaktet lades i åkerkanten strax intill och öster om en mindre bergsrygg.

För att vara säker på att sanden inte överlagrade annat material gjordes schakt III ca 0,50 m djupt och schakt IV 0,80 m djupt. I schakt III fanns bara sand som blev fuktigare längre ner. Beträffande schakt IV, se beskrivning sid. 12.

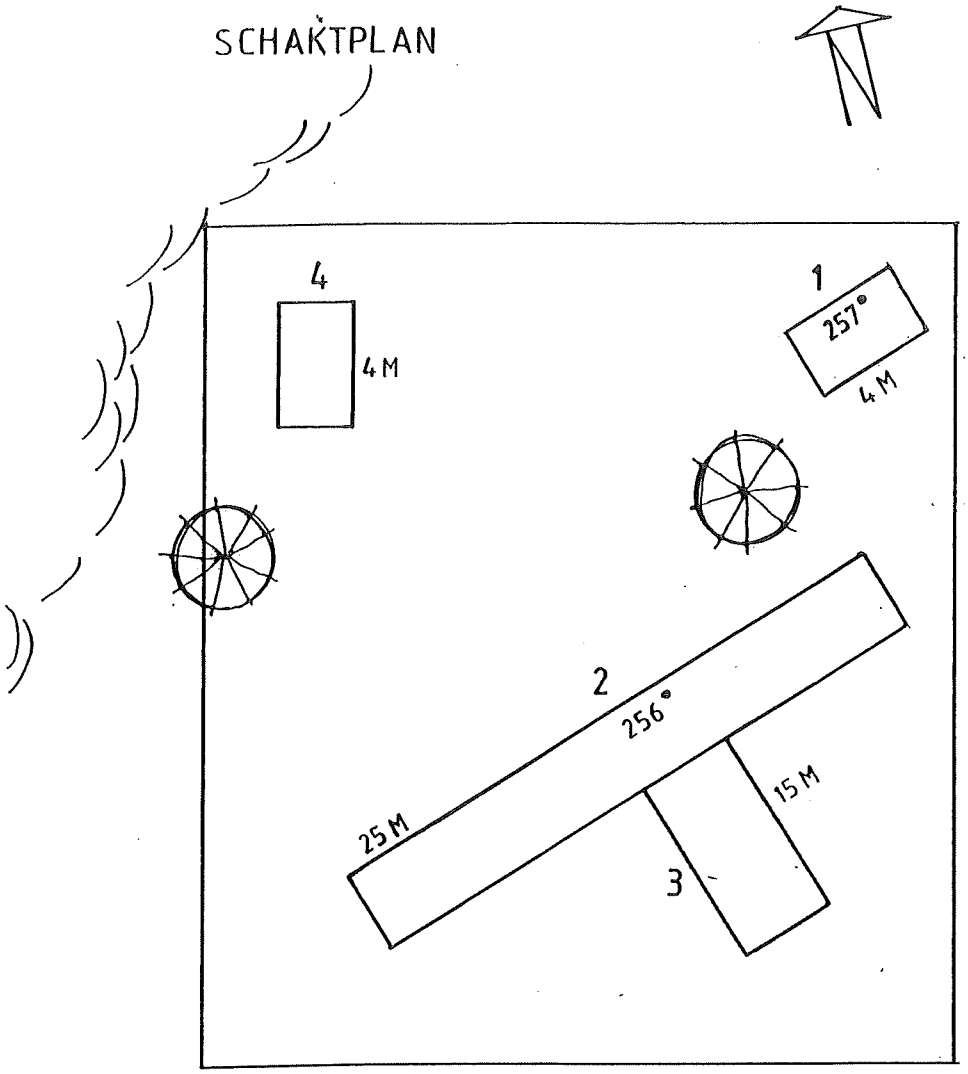

Fig. 3. Schaktplan över förundersökningsområdet.

Resultatet av förundersökningen

Schakt I
-var 4 m långt (NO-SV) och ca 0,30 m djupt. Under matjorden som var mellan 0,20-0,30 m tjock framkom sand. Omkring 10 % av matjorden sållades eller hackades. Ett fåtal fynd av flinta och skiffer framkom där. Inga fynd fanns i schaktet under matjorden.

Fynd vid sållning:		Lager och nivå.
1:1	1 flintavslag, slipad?	-0,20/0,30 m dj, matjord
	1 flinta, slagen svallad	
	1 flinta, oslagen svallad	
	3 skiffer, slagna	
1:2	1 kvartsit, avslag	0,20-0,30 m dj, sand
	1 skiffer, avslag	
	2 basalt, avslag	

Schakt II
- var 25 m långt (NO-SV). Matjorden var ca 0,1-0,20 m tjock (L1). I nordöstra delen humöst och fuktigt. Enstaka fynd vid sållning (F2:2).

* Under matjordslagret fanns, på ca 3-7 m från nordöstra änden, ett ca 0,10 m tjock lager av gulbrun sand (L2). I detta låg två fynd ytligt (F2:1).

* Mellan 8-18 m från NO, under matjordslagret, i övergången till sanden fanns enstaka fläckar av sot, kol och brungrå sand men *inga fynd*. Eftersom matjorden avtar i tjocklek från mitten och mot SV kan detta tolkas som matjordsfyllning i stenhål eller utfyllda svackor.

Anläggning 1. Kulturlager.
Mellan 21-23 m från NO var matjorden ca 0,15 tjock. Direkt under denna, på en ca 3 x1,80 m stor yta, fanns ett ca 0,05-0,10 m tj, något humöst, sotigt sandlager med lerfläckar och enstaka fläckar rödbrun sand (se figur 4). Lagret var tämligen flammigt och diffust. Mot kanterna och botten blev det grått. Ytligt i detta låg flinta (F2:3).

Anläggning 2. Grop.
I södra långsidan av schaktet fanns en sot- och kolkoncentration, ca 0,80x0,60 meter och oval. I denna fanns enstaka, ca 0,1 m stora stenar, någon möjligen bränd. Anläggningen snittades (se figur 3). Det visade sig då finnas en 0,30 m djup grop under det grå lagret. Gropen innehöll brungrå sand. I detta fanns sotiga sandstrimmor. Kol– och jordprov togs i gropen. Inga fynd påträffades i gropen. Däremot fanns en svallad slagen flinta, med skrapretusch (F2:6), i sanden under den. Vid sållning av jord från ytan av anläggningen hittades ett möjligt (?) bipolärt kvartsavslag (F2:5) . Vid övergången till schakt 2, intill anläggningen i en koncentration av sotig rödbrun sand, låg en bit bränd skiffer, möjligen slagen och lite bränd lera (F2:4).

Gropen (anl 2) kan vara förhistorisk, men med tanke på de övriga sentida störningarna kan det också vara en tämligen sentida anläggning.
Alla fynd som framkommit (utom F2:6) har legat i matjordslagret eller ytligt i sanden. Fyndet under gropen kan ha förts ner i samband med att den grävdes.

Fynd:		Lager och nivå.	Sållat
2:1	1 flinta, avslag med skrapretusch	L2. Gulbrun sand	nej
	1 flinta, slagen, bränd		nej
2:2	1 kvarts, slagen?, bränd	L1. Matjord	ja
	1 basalt, slagen		ja
	1 övrig, avslag?, pilspets?		ja
2:3	1 flintavslag, stort, med skrapegg	Anl 1, k-lager, ytligt	nej
	1 flinta, del av spånkärna?, svallad		nej
	1 skiffer?, slagen		nej
2:4	1 skiffer, slagen, bränd	K-lager	nej
	bränd lera		nej
2:5	1 kvarts, bipolärt avslag?	Anl 2. ytjord	ja
2:6	1 flinta, slagen med skrapretusch	Under Anl 2 i L2, 0,23 m dj	nej

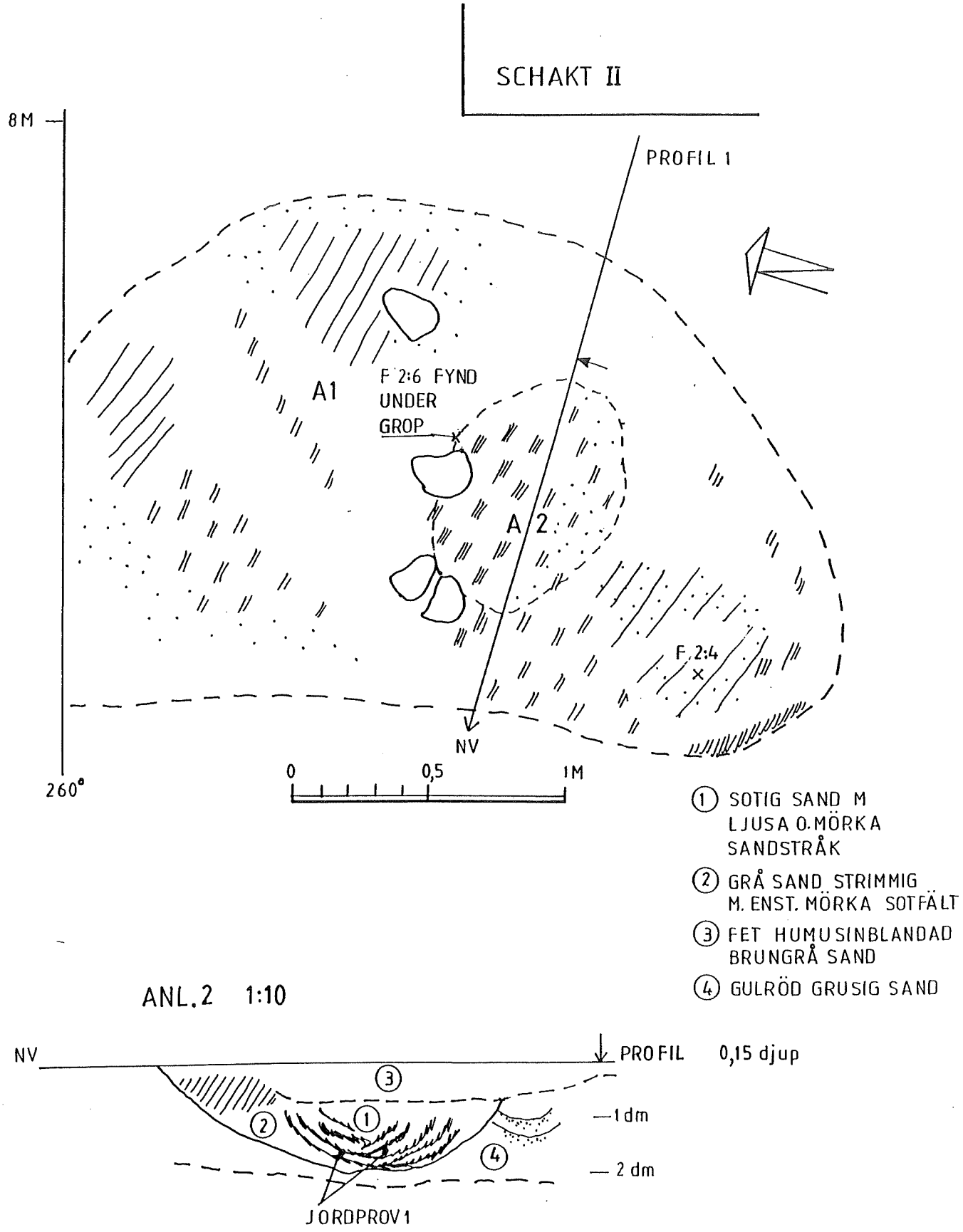

Fig. 4. Schakt II. Det sotiga lagret och gropen, anläggning 1, i plan och profil.

* I den resternade delen av schakt II fanns ett flertal partier med rödbränd, sotig sand direkt under matjorden och i sanden. I dessa fanns tegel, slagg och kol. Dessutom gick här flera plogfåror djupt ner i sanden samt ett dräneringsdike.

Schakt III
- var 15 m långt och gick vinkelrätt ut från schakt II (NV-SO). Under det ca 0,20 m tjocka matjordslagret var fuktig sand. Intill schakt II fanns som nämnts rester efter ett sotigt lager samt en grop.
Inga fynd.

Schakt IV
-var 4 m långt (N-S). Här var matjordslagret endast 0,15 tjockt. Under detta låg grusig sand. Fynden 4:1 är påträffade över hela schaktet.

Fynd:		Lager och nivå.
4:1	1 flinta, del av kärna	0,15-0,20 m dj, sand
	1 flintavslag	
	1 flinta slagen , svallad	
	1 kvarts, skrapa, svallad	
	1 kvarts, del av kärna	
	2 kvarts, slagen	
	1 skiffer, slagen	
	1 skärvsten?	

I norra delen fanns på ca 0,30 m dj, ett ca 0,15 m tj, och 0,50 m brett, stenigt grusigt lager med enstaka flintavslag (F4:2). Lagret avtog in mot östra sidan. Här var även en skada av sentida dränering varför lagret var stört här (se figur 5).

Fynd:		Lager och nivå.
4:2	1 flintavslag, bipolärt	0,30 m dj, gruslager
	2 flintavslag med skapegg,varav 1 svallat.	

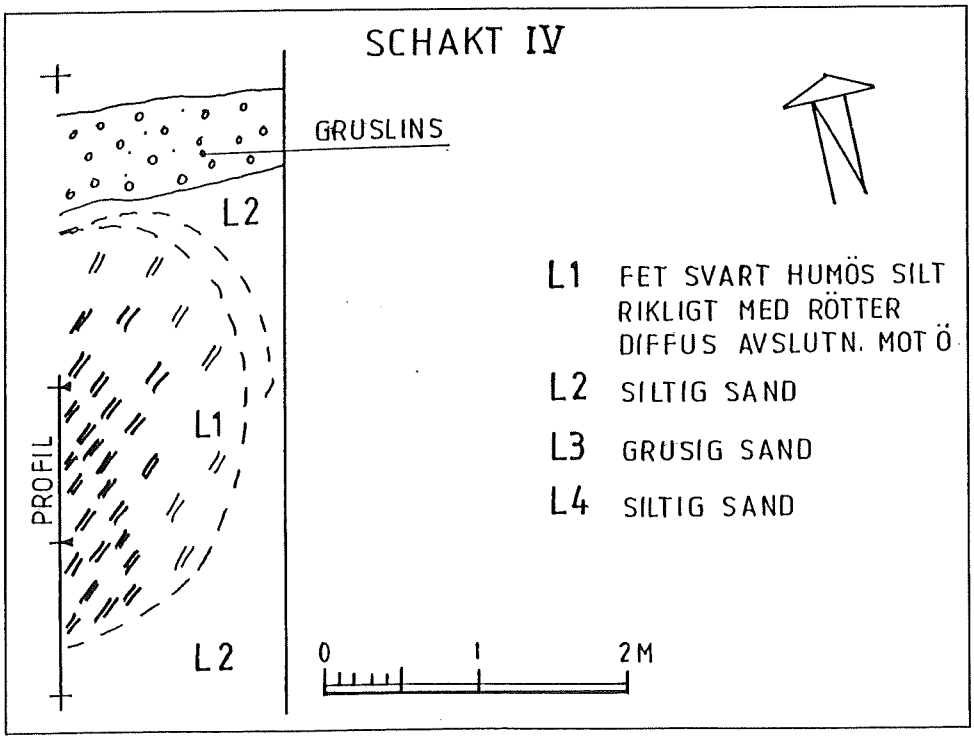

Fig. 5. Schakt IV. Plan över schaktet i skala 1:50.

I södra delen av schaktet var en svacka. Matjorden övergick i ett 0,45 m tjockt sumplager (L1) av humös fet, mörkt rödbrun silt och rikligt med rötter i övre delen (se figur 5). Lagret blev allt diffusare mot öst och tog slut mitt i schaktet. Under detta låg ett lager av ca 0,04m tj siltig sand (L2). I övergången mellan lagren låg en bränd spånskrapa (F4:3) och i sanden ett skifferbryne.

Schaktet gjordes 0,80 m djupt. På 0,60-0,80 m djup fanns en 0,10 m tjock gruslins (L3) med *svallad* flinta och skiffer (F4:4). Den var endast delvis synlig i schaktväggen och avtog vid schaktets mitt (se figur 5 & 6). Den siltiga sanden låg både ovanför och omgav gruslinsen som sluttade nedåt åt öst. Under denna var botten med siltig sand. I norra delen försvann den innan dränerningen och gruset.

Fynd:		Lager och nivå.
4:3	1 flinta, rund spånskarapa, bränd	L1. 0,45-0,50, i övergång till sand
	1 skiffer, bryne	
	1 flinta, avslag, ngt svallad	L3. 0,80, i grusig sand
	2 flinta, slagen, svallad	

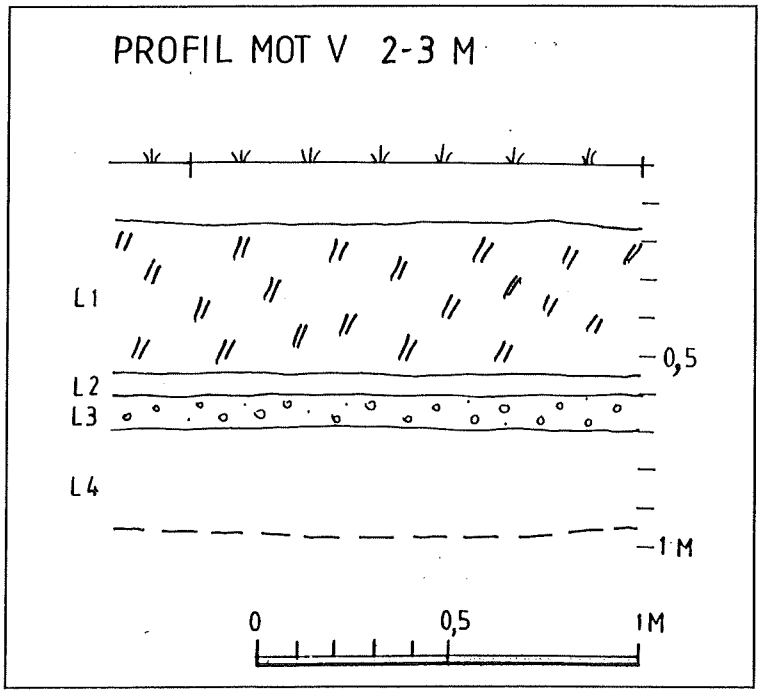

Fig. 6. Schakt IV. Profil över gruslinsen i söder i skala 1:20

Resterna efter den gamla stranden och tankar kring detta

Resultatet från förundersökningen talar ytterligare för att Ånnerödboplatsen varit strandbunden. Åkern som undersöktes låg någon dryg meter nedanför vägen och den södra delen av det egentliga boplatsområdet. Fynden av flinta och skiffer kan således ha förts ner från de högre partierna. Men med tanke på att detta varit den innersta delen av en avsmalnande grund vik, kan erosionen av sandåsen redan skett under förhistorisk tid. Det som också talar för att det funnits aktiviteter nere vid stranden är att en del av flintavslagen slipats av i vatten, svallats.

En del experiment har gjorts för att se hur flintmaterial som hela tiden utsätts förs vågrörelser fördelar sig över och längs en strand. Transporten av materialet är beroende av flera faktorer; hur kraftig sluttningen är, typ och grovlek på jordart (grus, sand etc.), utsatthet för stormar, vågor, ebb/flod, is etc. Av vågor transporteras en del av materialet uppåt, ovanför den direkta svallzonen medan en del material transporteras ned i vattnet och avsätts där det blir djupare och mindre påverkat av vågor. Det är i detta området den mesta svallningen av materialet förekommer. Däremellan uppstår ett område, längre ju flackare sluttning, som i stort sett är fyndtomt (Johansen 1997). Detta betyder också att allteftersom stranden drar sig tillbaka förskjuts dessa zoner nedåt och strandbundet material från olika tidsperioder kommer att avsättas i "fel" ordning. I Ånneröd är stranden flack och denna zon kan således vara tämligen bred och rester efter boplatsen således finnas i andra delar av området.

I schakt IV, intill berget, fanns troligen en liten rest efter en strandzon. Längst mot norr fanns en gruslins med osvallad flinta. Eftersom den var förstörd är det oklart om den var ursprunglig eller påförd i samband med dräneringen. Däremot är den gruslins, som låg under silten i den södra delen av schaktet mer säker. Den har legat direkt intill bergsfoten. Här har vattnet kunnat rulla fram och tillbaka något som syns på grund av den svallade flintan som låg i lagret.

Problemet i förundersökningsområdet är att jordbruket haft en kraftig inverkan på den sandiga jorden. De tunna kulturlagren har under årens lopp plöjts igenom, dränerats och förstörts. Möjligen har den grop som påträffades i schakt II, anlagts vid den gamla strandkanten, men den kan också vara mycket yngre. Det är egentligen bara gropar och brända stenar som kan visa att man eldat på stranden. Eldstäder måste inte nödvändigtvis ha omgärdats eller fyllts med sten om de anlagts tillfälligt vid stranden. Sot och kol är för länge sedan bortplöjt. Alla fiskben i kökkenmöddingen talar också för att matlagning främst skett inom boplatsområdet.

Det fanns dock inga tecken på skalgrus inom undersökningsområdet.

Eftersom detta förundersökningsområde var litet och begränsades av berg, vägslänt och diken, utesluts inte att det kan finnas mer material och anläggningar i andra delar av åkermarken. I det potatisland som ligger strax söder om och utanför området, fanns t ex enstaka flint- och skifferavslag.

Fornlämningen har således inte kunnat avgränsas i sin helhet. Det förundersökta området är dock så skadat att Bohusläns museum inte anser att det möter några hinder att uppföra ett nytt bostadshus inom det förundersökta området. Den lagskyddade fornlämningen med sitt perifera aktivitetsområde kvarstår och inför framtida exploatering inom området skall tillstånd inhämtas hos Länsstyrelsen.

Bohusläns Museum i mars 1998

Åsa Algotsson
antikvarie/arkeolog

Några verk av det som skrivits om Ånneröd

Alin, Johan. 1955. Ånneröd, Skee sn. Bopl. nr 52, sid 195-197. *Förteckning över stenåldersboplatser i norra Bohuslän.* Utgiven av Göteborgs och Bohusläns fornminnesförening. Göteborg.

Andersson, S. m. fl. red. 1988. Fångstfolk för 8000 år sedan – om en grupp stenåldersboplatser i Göteborg. *Arkeologi i Västsverige 3.* GAM. Göteborg

Frödin, Otto. 1906. En svensk kjökkenmödding. Ett bidrag till de postglaciala nivåförändringarna historia. *YMER* 1906, häfte 1, s. 2-35.

Hallström, G., Frödin, O. 1908. Redogörelse för arkeologiska undersökningar i Vette härd 1905. *Meddelanden från Göteborgs och Bohusläns fornminnesförening. nr I:4.* s. 252-259

Johansen, Erling. 1997. Eksperimentelle studier av flint og flintvandringer i strandsonen. Et forsök på å vinne ny kunnskap om våre booplasser i stenalderern. *Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1995/1996.*

Jonsson, Leif. 1994. Läkningar av ryggradsdjur från kökkenmöddingen på Ånneröd. ur Kökkenmöddingen vid Ånneröds gamla skola. Fornlämning 42 i Skee socken, Bohuslän. *Arkeologiska resultat UV Väst 1994:25*

Jonsäter, Mats m fl. 1994. Kökkenmöddingen vid Ånneröds gamla skola. Fornlämning 42 i Skee socken, Bohuslän. *Arkeologiska resultat UV Väst 1994:25*

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut, Dnr:	220-15530-98
BM Dnr:	526/97K
Fornlämnings nr:	42
Fastighet:	Ånneröd 1:5
Socken:	Skee
Kommun:	Strömstad
Län:	Västra Götaland
Landskap:	Bohuslän
Ekonomiska kartan:	9096
Koordinater:	**X** 6547,00 **Y** 1233,50
Koordinatsystem:	Rh 70
Höjd över havet:	18-22
Uppdragsgivare:	Leif Axelsson
Kostnadsansvarig:	Leif Axelsson
Ansvarig institution:	Bohusläns museum
Fältarbetsledare:	Åsa Algotsson
Övrig personal:	Stig Swedberg
Fältarbetstid:	10 timmar den 13 mars 1998
Rapporttid:	6 timmar
Undersökt yta:	75 m^2
Typ av fynd:	Flintavslag
Fynden:	Förvaras på Bohusläns museum
Ritningar:	Förvaras på Bohusläns museum
Renritning:	Anette Olsson
Redigering och layout:	Åsa Algotsson/Mariette Martinsson